

ten opad, varslede det sundhed, nedad: sygdom, visnen: død (23). Var grenene sat for et kærestepar og fulgtes de ad i væksten, ville det dø samtidig, ellers levede den længst, hvis gren groede højest (Sønderjylland, Vendsyssel; 24).

LITTERATUR: (1) 697 364; (2) 794 7,1878-79, 6 (nordl. Vendsyssel o. 1875); 830 8,1887,62f; 783b (MJyll. o. 1870); 488 9,1888,44; 488g 3,174, 201; 617 1892.1,213 (o. 1825); 885 20,1944,211f; 944b 131f; 107 1949 (Himmerl.); 377 9,1927,97f; 634 12248 og 12356 (Stauning o. 1890); 760 441; 1009 ny rk. 1,1939-42,42 (ØSjæll.); (3) 941d 20; (4) 488i 6,2,458 (Frørup); 466 72; (5) 278 1939,44; 634 12814; (6) 228e 3,162 (NSlesv.); (7) 885 20,1944, 211f; (8) 783b; (9) 250d 142 (Torsted s.); 885 8, 1931-32,32 (Sundeved) og 15,1938-39,141f; (10) 634 16683/44 (St. Vi s.); (11) 161 1906/23:1174 sml. 378 22,1930,119; (12) 885 2,1925-26,109; (13) 607 6/7 1883; (14) 830 8,1887,63 (Ørritslev); (15) 74 45; (16) 728 67; (17) 739 2,773; 438 340 (Als); (18) 891 151; 891b 3,1820,97f; 769 120; (19) 161 1906/23:3246 (Als), 589 (SSjæll.), 624 (Møn), 833 (SFalst.); 634 12129 (Himmerl.), 17923 (Læsø o. 1900); 128 30; 305 184; 418 151; 642 26; 308b 134; (20) 466b 45; 914 1,247; (21) 228e 2,402; (22) 488g 3,201; 546 24, 1936,142 (Maribo); (23) 830 8,1887,62f; (24) 161 1906/23:3010,1220. - 159 1973,5-19.

MOD TROLDDOM

Plukket St. Hans aften eller nat og sat op under loftbjælke, over døren eller luger, strøet i huset, værnede planten mod troldtøj og forgørelse, hekse kunne ikke slippe derind (1). Roden skulle graves ned under staldens dørtærskel; en ko, som vantrivedes på grund af trolddom, skulle have roden ind med kærnemælk (1743; 2), var den blevet syg af at æde græs, hvor ellefolket spyttede eller forrettede deres nødtørft, skulle den St. Hansnat kl. 24 have en håndfuld friskplukkede St. Hansurter (3). Mod trolddom satte man stål og et stykke af roden i hestens grime eller mellem ørene (4).

Planten indgik i en trylledrik (1745; 5) og i en te mod brudt ægteskabsløfte forvoldt af onde mennesker (6).

I NSjælland hed det derimod, at usynlige væsener holdt af at være i nærheden af St. Hansurten; der var held og lykke ved planten, St. Hansdag stak man den op under stuebjælken til ære for helgenen = Johannes Døberen (7).

LITTERATUR: (1) 488f 4, 160 (1692); 488i 6.2,104 (Hassing), 488j 6,253 (Børglum h.); 161 1906/23: 789 (Loll.); 328f 1, 31; (2) 83 225,234; (3) 891c 2,

176f; 83 228; (4) 488i 6.2,299; 783b (Jyll. o. 1870); (5) 476 371; (6) 328f 1,33; (7) 684 202.

Sankthansurter stiger af mulmet frem · som piger med brudebuketter *Harald H. Lund*.

LITTERATUR: 65 28/8 1944.

Husløg, *Sempervivum tectorum*

De aflange opad-indad krammede tykke, saftige blade er samlet i løglignende rosetter; fra nogle af de ældste skyder juli-august 20-40 cm høje skafter med 12-tallige blomster, der har smalle rosenrøde kronblade.

Plantet, men næppe vildtvoksende, på mange stråtage i landsbyer: »Den gror tit ikke alene nederst på taget, men endog øverst på rygåsen, så at denne dermed så godt som skjules og betækkes« (1648; 1). Møntørvene øverst kunne være helt dækket med husløg, der bandt græstørvene sammen og gav rygningen et smukt udseende (NJylland; 2), sml. s. 36.

Husløg o. 1300ff (husløk), *Sankt Hansløg* 1648-1774, *Johanløg* o. 1700, *Johannesløg* 1762, i den katolske tid anvendt i forbindelse med helgenen Johannes Døberen; *tordenskæg* o. 1700ff; Salling, Himmerland, og *tordenløg* Viborgeggen, *torsskæg*, *donnersurt* Bornholm, planten var i antiken helliget tordenguden Jupiter (svarende til Tor) og blev plantet på tage mod lynild, se nedenfor; *semperfi* 1872ff, Jylland, Sjælland, Falster, af slægtsnavnet = 'stedslevende', planten holder sig grøn også løsrevet og i tørke, iøvrigt navn til almindelig stueplante (*Aloe*) med lignende kødfulde blade. *Taglus* NSjælland (Tisvilde) vel fordi de mange afkomsplanter klæber (som lus) til stråtaget; *ligtorneblomst*, dens blade blev lagt på ligtorne (3).

LITTERATUR: (1) 697 353; (2) 378 22,1930,119; (3) 689 2,579f; 449 1939,15.

LÆGEMIDLER

Saften gnides i vædskefyldt øje, planten har iøvrigt samme lægekræfter som Syre, bd. 2 (o. 1300; 1).

1400-t: knust som omslag på øjenlidelser; saften af husløg og hæg inddryppes for døvhed og øresmerter; gnides penis før samlejet med plantens saft, vil kvinden aldrig interessere sig for andre mænd; husløg og sevenbom drikkes med vin fremskynder nedkomsten (2). Blandes med bygmel og eddike til omslag på hævet milt; for

hovedpine lægges plaster af knust husløg, rude, fennikel- og løvstikkerod blandet med æggehvide på hovedet; koges med alantrod, malurt og fedt til salve mod skab (o. 1450; 3).

Christiern Pedersen 1533: for nyregrus drikkes destilleret vand af husløg og den knuste plante bruges som omslag (55b), på brændende varme kropssteder lægges omslag med saften, på antoniusild (hudlidelse, herpes zoster?) planten knust i eddike (84a-b); for døvhed dryppes i øret saften af husløg blandet med rødløg og ålefedt eller saften af hult løg fyldt med husløgssaft og stegt (11a-b); indgår i råd for spolorm (44a).

Henrik Smid 1546ff (4): husløgsvand må bruges indvortes mod koldesygge = malaria, og for diarré. Saften og destilleret vand heraf brugt som omslag stiller »det ganske legemes hede« og »vilde hoveders hede sygdom«. Betændte øjne bades med saften eller destilleret vand af planten, det stiller smerterne og »fordriver den hede flydelse«, også når det dryppes i ørerne, »nedtrykker leverens og nyrenes hede, lindrer podagra og leddenes pine, læsker al hede, som er kommet af sig selv«, bruges som omslag på brandsår, saften af husløg og natskygge med svinefedt til salve.

Simon Paulli 1648, 353f: en sirup af husløg er god for koldesyger = malaria; de friske blade brugt som omslag på rosen i lår eller skinneben kan snarere »forgive og ihjelslå dem, som er syge«, men de kan lægges på brandsår, hvis det sker straks, patient med podagra skal derimod ikke bruge hverken bladene eller saften.

På antoniusild (udslæt) lægges husløg blandet med planten, syre og eddike (1632; 5), på »natild« en grød af husløg eller planten kogt med kvindemælk (Jylland; 6), husløg blandet med katteblod og -mælk samt kvindemælk (7), blandet med blodet af sort kat og rød hane samt kvindemælk (Jylland; 8); indgår i salven »hyledsmør« (bd. 4) på natild og skurv (9).

Husløg indtages med brændevin mod epilepsi (10); knuses og lægges under fodsvangen for vattersot (11). Bladsaften i suppe kogt på krebs drikkes mod svindsot, store mængder af saften mod blodgang = dysenteri (12). Bestanddel af plaster på gigtmerterende lem (13), den overskårne plante gnides eller bindes på kroppen (MSJælland o. 1880; 14); saften indgår i plaster på podagra (1720; 15).

Lægges på issen for hovedpine (12). Mod døvhed dryppes plantens saft i øret (16) eller saften blandet med bomolie, kvindemælk og ingefær eller løgssaft (1700-t; 17), saften af husløg

ristet på pande (18). »Olien« af husløg er god mod ørepine og tunghørighed; bladene lagt på en tallerken sættes i varm ovn, deres varme saft dryppes i øret (Thy o. 1880; 19).

Indgår i plaster på hævet arm og ben (20); finhakked husløg i vandgrød til omslag ligesom krydderposen (SFyn; 21).

Klog mand i Skarrild kurerede marvbetændelse i et ben med omslag af husløg og hørfrø kogt til en grød (22). På betændt, bullen finger lægges husløg (23) eller planten blandet med branke smør og revet rugbrød (cyprianus begyndelsen af 1800-t; 24), klog kone i Vendsyssel blandede husløg og smør til salve på hul i finger (o. 1840; 25), en anden i Flakkebjerg brugte husløg kogt med frøer som salve på betændte sår (26), en tredje på ØMøn lagde husløg kogt med vandgrød og kalveløbe på byld for at »modne« den (27). Bladene læger bylder (28) og sår (Bornholm; 29), navnlig brandsår blev ofte behandlet med husløggets overskårne blade eller saft (30), som sådan brugt af bønder allerede i 1600-t (31), sml. ovenfor; saften koges med smør og voks til et plaster (24).

I SSlesvig har man lagt bladene på ringorm (32), på Bornholm badede man med dekokt, der stod nogen tid i flaske (33). De friske blade fjerner ligtorne (1806; 34), bladets overhinde bruges som omslag (35), blad med fjernet overhud eller ristet på gløder (36). Den knuste plante bindes på hæmorroider (12) og er et middel mod fregner (37).

Mod tandpine lægges husløg ved eller ud for tanden (38), man kan også bruge et plaster med bl.a. husløg (13) eller husløg kogt med grøn hyldebark i eddike (39).

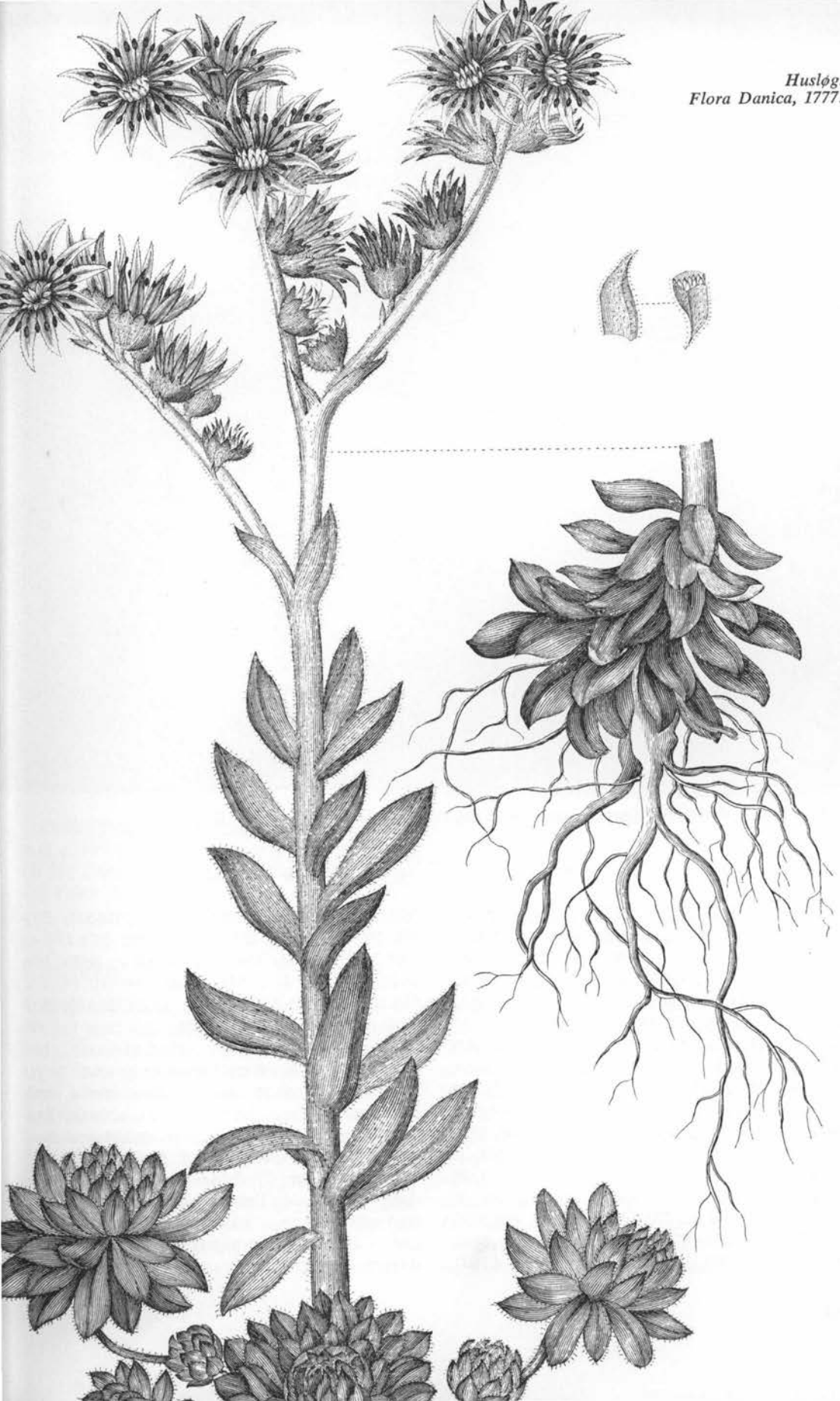
Bladene er anført i farmakopeen 1772.

For koens blodpis er indgivet husløg (40), bladene lægges på patternes sår og udslæt (Fyn; 21). Man skal komme saften i drikkevandet eller hakkelsen til syg hest (NVSjælland; 41), indgive den for stive lemmer (12), saften blandet med ingefær til badning af dens keratitis = øjenlidelse (42). Er bestanddel af blodstillende omslag efter åreladning (Jylland; 43) og kompres på hestens leddevand, med hampefrø på dens sår; nævnes blandt midler for »hævelse i skødet« hos hingste (44).

Indgår i råd for svinesyge (o. 1640; 45).

LITTERATUR: (1) 343 78, 150; (2) 15 14,31,33, 72 jf. 77; 94 (begyndelsen af 1400-t); (3) 348b 27, 30,50; (4) 841 1577,48; (5) 1004 102; (6) 328f 1,180 og 2,194; jf. 634 13933 (SVJyll. o. 1900); (7) 488o 161; (8) 228e 2, 671; (9) 488i 4, 60; (10) 186 15;

Husløg.
Flora Danica, 1777.

Soft af husløg skulle efter sigende kunne lokke fisk i ruserne. Maleri af Johannes Glob, 1945.

(11) 282 1852,10; (12) 718 1837,139f; (13) 488o 203; (14) 161 1906/23:403; (15) 488o 167; (16) 328f 1, 197 (NVJyll.); 161 1906/23:683 (Bornh.); (17) 488 9,1888,383; 1008 4,1916,524 jf. 488o 219; (18) 360 1,1914,144; 783b (Langel. o. 1875); (19) 379 1932, 322 (Hillerslev s.); (20) 488o 145; 1008 4,1916,531; (21) 519 47f; (22) 468 2,18; (23) 944b 200; 634 12204 (Thy o. 1900); (24) 273 184f; (25) 340 94; (26) 161 1906/23:443; (27) 161 1906/23: 622; (28) 634 19105 (Sønderjyll. o. 1890); 126 31 (NFyn o. 1830) jf. 488o 119; (29) 92 31,1947133; 449 1950, 27 (o. 1890); (30) 322 1806,227f; 718 1837,140; 32 50; 161 1906/23:3285 og 3312 (SSlesv.); 228e 1,689 (Vendsyssel); 634 12233, 13620 (Vends.), 15149 (V. Hanh.), 12191 (Læsø); 278 1939,43 (Lyø); 449 1950, 27; (31) 638 3,1840-41,130; (32) 161 1906/23: 3335; (33) 822 148; (34) 322 1806,227f jf. 182 4,1807,

763; 488 9,1888,383(1700-t); 1008 4,1916,524; (35) 398 1806,461; 488o 155; (36) 32 49f; (37) 182 4, 1807,761f; (38) 634 13408 (Sundeved o. 1880); 869 16,1919,79; (39) 82 77,84; (40) 83 174; (41) 24c 12; (42) 83 27; (43) 83 142; (44) 83 91,115,119; (45) 665b 6.

MOD ILDEBRAND, HEKSE; BRINGER LYKKE

Hvor husløg gror på taget, er huset værnet mod ildebrand (Jylland, Bornholm; 1), anbragt lige over porten, gangdøren eller stalddøren kan bygningen ikke rammes af lynild, uheld og trolddom (Fyn; 2): Med tordengudens røde skæg · har husløg lighedspræg: · et frodigt krøl med rødligt skær. · I det var gudens kraft nok nær, · til lønligt værn i lynildsvejr *K. L. Kristensen* (3).

Husløg på taget over døren, ved skorstenen, hindrer hekse i at få adgang, beskytter beboerne mod trolddom (4). Klog kone i Møborg VJylland satte planten over døren til stald, hvor svinene var forheksede (5), der var plantet husløg på klog mands hus i Hove (6). Får man ikke smør som følge af trolddom, skal kærnesskoldes med afkog af husløg (VJylland; 7).

Husløg over døren bringer lykke til huset; man kommer da aldrig til at savne penge (NJylland; 8), den måtte ikke fjernes, så viger lykken fra gården (9), man tager den med ved flytning til et nyt sted (NSjælland; 10).

Blomstrende husløg varsler død (VJylland; 11).

LITTERATUR: (1) 398 1806,532; 488 4,1880,407; 449 1939,15; (2) 519 47; (3) 490b 12f; (4) 488 6, 1883,290; 769 105; 24c 12; (5) 328f 1925,155; (6) 328f 1,172; (7) 328 1,33; (8) 161 1906/23:1694; (9) 488g 1, 38; (10) 941d 65; (11) 161 1906/23:2491, 2667.

ANDEN ANVENDELSE

Der går mange fisk i en ruse gnedet med eller dypet i vand tilsat knust husløg og nælde (1). Man kan uden skade bære jernbyrd, når hænderne er smurt med plantens saft (2).

Urtefrø vædet med saften værner de unge planter mod utøj og gør dem smukkere (1757; 3). De unge blade kan bruges som salat til suppe (4), af dem udvindes en meget ren og næsten farveløs æblesyre (5), et spiritusudtræk er anvendt til pomade og sminke (6).

LITTERATUR: (1) 488 6,1883,367 (1785); 670 (tillæg) 1,1801 70 jf. 79; (2) 83 352; (3) 677 1757,82; (4) 398 1806,461 og 1821,532; (5) 653 1802,153; (6) 182 4,1807,761.

Stenbræk, *Saxifraga*

KORNET STENBRÆK, *Saxifraga granulata*, 15–30 cm høj med små rødlige yngleknopper (»korn«) ved stængelgrunden, nyreformede lappede grundblade og maj-juni en kvast af temmelig store hvide blomster. Ret almindelig på diger og bakker, høje enge, sandede marker.

Navnet *stenbræk* kendes fra o. 1450 og skyldes (ligesom det botaniske slægtsnavn) en tidligere anvendelse mod blære- og nyresten (s. 42), yngleknopperne ligner sten og planten gror mellem sten, i mursprækker etc., som den tilsyneladende har sprængt, sml. *stenurt* s. 34. *Stenpikke* o. 1700, *pikke* = lille spids *stenham-*

Blomstrende stenbræk. (EH).

mer; stenhirse o. 1700. – Stenbræk har flere folkenavne fælles med engkarsen (bd. 2), som ligner den lidt.

Sødgrød Sundeved, Als, blomstens gule midte sammenlignet med smørhullet i hvid grød, eller har børn spist blomsterne? *Vaskerkoner* Ø og VJylland sigter til de renhvide blomster, jf. *stivelsesblomst* Amager, *Maries særkeærme* Århusengen, *jomfru Mariessærk*, *Mariesærk* og *særkeærme* Samsø; *storkeurt* NFyn vistnok fordi den blomstrer ved fuglens ankomst eller gror, hvor den færdes, *fedtblomst* Kalundborgengen, Agersø, *malernes forskrækkelse* Fyn måske fordi blomsterfarven ikke kan efterlignes; *lammeurt* Ærø, *lammets hvedebrød* Røsnæs, *hornfiskeurt* Anholt, kapslens to horn kan sammenlignes med fiskens kæber; *galtespragle*